

Tunnete kirev keel

Ene Vainik „Eesti tunded: sõnaportreed”.
Eesti Keele Sihtasutus, 2016.

Eelmise aasta lõpus rõõmustas meid uue raamatu ilmumine, mis oma olemuselt on tavapärasest erinev mitmeski mõttes. Pole just tihti, et saame lugeda keeleteaduslikku uurimust, kus keeleteaduslikke vahendeid kasutades tuuakse tavainimeste ette hõlpsasti arusaadavalt lugusid sõnade tähendustest ja omavahelistest seostest.

Väidetavalt saavad inimesed üksteise emotsioonidest aru ka ilma sõnadeta – kehakeele ilmingud on nähtavad, sest tunne on kogetav kehaliisena südames, kurgus, kõhus. Tunnete allasurumine võib põhjustada isegi füüsilist valu. Seetõttu on oluline jälgida enda sees toimuvat ja osata oma tundeid õigel hetkel teadvustada ning neid väljendada. Tööriista tunnete väljendamiseks kõne all olev raamat pakubki.

Eesti keele instituudi vanemteadur Ene Vainik on juba pikemat aega spetsialiseerunud emotsioonide nimetuste uurimisele ehk siis täpsemalt sellele, kuidas eestlased tundeid nimetavad ja tunnetest räägivad. Oma arvukates artiklites ja mõlemas kraaditöös on ta käsitlenud eestlaste peamisi tundenimetusi. Teadmise, et esmalt meenuvad tunded eestlaste jaoks on viha, rõõm, kurbus ja armastus, sai Vainik sadat eestlast küsitledes juba 2001. aastal.

Autoril on veendumus, et kultuur ja keel mõjutavad meie maailmast arusaamist ja et uurides tundesõnavara, aitab see meil aru saada enda ja teiste tunnetest, mis omakorda mõjutab otseselt või kaudselt meie käitumist. Raamatu silmapaistvamaks väärtuseks saab pidada seda, et esitatud sõnaportreed teevad eesti inimestele nende tunded selgemaks ning näidatakse ka nende tundesõnade taga peituvat tähenduste ja seoste maailma nii praegusest kui ka kaugest ajast.

Raamatus vaadeldakse lähemalt 19 tunnet, nagu *igatsus, kirg, häbi, kurbus, viha, mõnu, hirm, armastus, lootus* jne, sh nelja põhitunnet: *viha, armastust, rõõmu ja kurbust*. Iga tunnet avatakse lugejale kaheteistkümne eri nurga alt, teatud kindlas järjekorras, millest siinkohal tuuakse lihtne ülevaade.

Iga raamatusse valitud emotsiooni tutvustava peatüki avab argiteadmiste osa, kus autor intrigeerib selle tundesõna üle mõtlema, kas visates õhku küsimusi või kirjeldades tegelikkust. Näiteks armastuse avapeatükis on tõdemus, et kuna see võib olla mingil määral äraleierdatud poplauludes, mis meid taustana pidevalt saadavad, ei kuule eestikeelset *Ma armastan sind* siiski nii tihti. Teisalt, kuidas on see sõna või tunne seotud tingimusteta kristliku armastusega?

Teine plokk koosneb sõnadest ja keskendub sõnamoodustusele, näidatakse, milliseid liitsõnu või tuletisi tundenimetus keelde on toonud, nt kadedusega on sagedasemad *kadekops* ning *armukadedus*.

Kolmanda osa moodustab tähenduste avamine. *Tänu* peatükis mõtiskletakse näiteks selle üle, kas enne oli *tänu* või *tänamine*. Autori arvates on tegevus kellelegi tänu avaldamisena keeleliselt vanema sisuga kui tänutunne. Neljandas seostatakse tundenimed naabersuhetega ehk siis otsitakse vastust küsimusele, kas eri sõnaliigi tuletised kannavad endas sama tähendust kui tundesõna ise (nt *rõõm-rõõmus-rõõmustama*). Metafoorid ehk tundenimetusete piltlik keel on esitatud viiendas alajaotuses. Saame teada, et kui *ahvimõnu* välja jätta, pole eestlased mõnuga seotud metafoore loonud.

Tundesõnavara etümoloogia ehk päritolu avatakse lugejale kuuendas peatükis. *Viha* kohta käivas peatükis „Kurja juur on sügaval” osutatakse, et sõna *viha* vanuseks saab arvata viis tuhat aastat ja selle algused tähendused on 'mürk', 'kurjus' ja 'roheline'. Seitsmes viis tundesõnu analüüsida on seostada sõna olemasolu keeles ajastu oludega, näiteks öeldakse, et *kurbus* on laenatud eesti keelde vanavene keelest seoses orjakaubandusega.

Edasised peatükid annavad kronoloogiliselt edasi tundesõnade kasutuse nii murdekeeles, regilauludes kui ka vanas kirjasõnas ja 19. sajandi kirjavaras. Kaks viimast – esimesed kirjapandud tekstid – on mõjutatud ennekõike tollaste kirikuõpetajate kristlikest arusaamadest. Näiteks sõna *lootus* regilauludes sageli ei kohta, küll aga on uuemates rahvalauludes esinev sõna *lootus* seotud mehelesaamisega või mehel terve ja tööka naise

leidmisega. Sellest võib aga järeldada, et lootmine tähendab selles kontekstis pigem soovimist. Seevastu vana kirjakeele (ennekõike usutekstide tõlgete) ülestähendustes kohtab lootust palju. Lootusest kirjutades on Ene Vainik ära toonud ka ühe lõigu Kristjan Jaak Petersoni oodist „Lootus”.

Viimase, kaheteistkümnenda peatükiga võetakse iga tundesõna põhijooned kokku, visandatakse – nagu raamatu pealkirigi ütleb – sõnaportree.

Ene Vainikul on suurepärane ja eriline kirjutamissoon, tänu millele saab kogu keelekollektiiv kujundada uut arusaamist enda ja teiste – eestlaste – tunnetest. „Eesti tundeid” võib julgesti soovitada igale keelehuvilisele. See on mõnus ja väärtuslik lugemine!

Heili Orav